

Vesna Manojlović Nikolić

*Odsek za istoriju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu, Srbija*
vesna.manojlovic.nikolic@ff.uns.ac.rs

Vladimir D. Mihajlović*

*Odsek za istoriju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu, Srbija*
v.mihajlovicc@ff.uns.ac.rs

**Pseudo-istorija/arheologija i globalizacija:
primer ex Yu prostora****

Apstrakt: U radu se diskutuje povezanost procesa globalizacije i pseudonaučnih tumačenja prošlosti. Istaknuta je dvostruka veza između efekata procesa globalizacije i pseudoistorijskog/pseudoarheološkog izmišljanja prošlosti. Prva je tendencija da se nezadovoljstvo kulturnom globalizacijom kompenzuje verovanjem u drugačiju i lepšu prošlost, dok se druga odnosi na upotrebu savremenih sredstava komunikacije u prenošenju pseudonaučnih tumačenja prošlosti širokoj javnosti. Pomoću primera sa područja bivše SFR Jugoslavije ukazano je da proces tranzicije ka globalnom društvu, koji se desio posle perioda eskalacije nacionalizama, doprinosi osećaju krize nacionalnih, regionalnih i lokalnih identiteta i prouzrokuje težnju ka stvaranju izmišljenih prošlosti. Takođe, skrenuta je pažnja da pseudoistoričari i pseudoarheolozi obilato koriste globalna sredstva masovne komunikacije, pre svega internet, čime njihova tumačenja postaju dostupna velikom broju ljudi i prete da postanu jedan od glavnih (iako zabudnih) izvora za oblikovanje stavova o prošlosti i sadašnjosti.

Ključne reči: globalizacija, antiglobalističke reakcije, pseudonauka, izmišljanje prošlosti, mediji, ex-Yu

Svet u kojem živimo, u nastojanjima sažetog a istovremeno sveobuhvatnog opisa, najčešće se označava terminom *epoha/era globalizacije*. Kako god se ko određivao prema ovom pojmu i njegovom sadržaju, činjenica je da se on obilato

* Osoba za korespondenciju: Vladimir Mihajlović v.mihajlovicc@ff.uns.ac.rs

** Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu „Vojvodanski prostor u kontekstu evropske istorije“ (br. 177002) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

koristi u pokušajima objašnjavanja različitih procesa i pojava današnjice. Sama okolnost korišćenja jedne reči za definisanje mnogobrojnih i često međusobno raznorodnih pojava, implicira da postoji svest o nekoj vrsti sveopšte povezanosti različitih životnih polja, odnosno njihovoj (ako ne direktnoj, ono bar indirektnoj) međuzavisnosti i uzajamnim uticajima. Cilj kojem težimo u ovom prilogu nije davanje definicije termina globalizacije, već otvaranje diskusije o tome da li su i na koji način globalna društvena strujanja i njihove tekovine povezani sa domenom pseudonaučnih konstrukcija prošlosti i njihove relativne popularnosti. Kao što će biti obrazloženo dalje u tekstu, mišljenja smo da su pseudoistoričarska i pseudoarheološka izmišljanja prošlosti dvostruko povezana sa procesima koji se označavaju pojmom *globalizacija*. Prva međusobna konekcija tiče se pseudoistoričarskih tumačenja kao vrste otpora „kulturnoj globalizaciji“, dok druga podrazumeva fenomen korišćenja „globalističkih“ načina komunikacije u prenošenju tih istih (najblaže rečeno) slobodnih interpretacija prošlosti.

Pristupi definisanju globalizacije

Definisanje pojma *globalizacija* ili *proces globalizacije* skopčano je sa brojnim poteškoćama. Razlog takvoj situaciji jesu različiti načini sagledavanja, razumevanja i objašnjavanja procesa koji se događaju u svetu u poslednjih trideset godina. Tako su, u zavisnosti od ugla gledanja, odnosno pripadnosti različitim teorijskim, ideološkim ili filozofskim pravicima razmišljanja, definicije procesa globalizacije veoma različite i ponekad i upadljivo oprečne. Najmanji zajednički imenitelji raznorodnih pogleda na dinamiku društvenih događanja u savremenom svetu, odnosno neka vrsta konsenzusa oko pitanja šta je zapravo globalizacija, sustiču se oko ideja kompresovanja vremena i prostora, očigledne međupovezanosti ljudskih društava i pojedinaca na nivou čitave planete, povećanog obima razmene robe, ljudi i ideja, kao i pojave različitih vidova globalne svesti (Turner 2010, 5, 9–10; Robertson and White 2007, 54–56, 64; Robinson 2007, 128; Tomlinson 2007, 352; Niezen 2004, 35–36; Storey 2003, 107). Globalizacija se najpre odnosila na nesmetani protok kapitala, mimo kontrole i granica nacionalnih država, da bi postepeno počela da označava i druge fenomene koji su se pojavljivali pod uticajem globalne cirkulacije finansija i različitih vrsta ekonomskih dobara. Okretanje fokusa od strogo ekonomske ka sferama društva i kulture dogodilo se u poslednjih tridesetak godina, pošto se shvatilo da globalni kapitalizam utiče na gotovo sva polja ljudskih društava i izaziva njihove korenite promene. Tako je, osim već pomenutog konsenzusa šta globalizacija zapravo označava, danas opšteprihvaćeno i stanovište da se radi o *višedimenzionalnom* procesu, odnosno postojanju paralelnih i dubokih posledica epohe globalizacije na sve sfere života pojedinaca i grupa (Robert-

son and White 2007, 57–58; Robinson 2007, 125, 127; Tomlinson 2007, 352). U kontekstu teme koju ovde obrađujemo od posebnog je značaja sagledavanje posledica koje globalizacija ima u domenu kulture, najšire shvaćene u smislu načina života, društvenih normi i praksi koje su opšteprihvaćene i bez preispitivanja se odvijaju na nivou svakodnevice. Upravo u domenu svakodnevnog života i opštih socio-kulturnih pretpostavki pomoću kojih operišemo u sopstvenim okruženjima, proces globalizacije ostvaruje određene uticaje koji nailaze na različite prijeme i reakcije.

Dosadašnje analize uticaja globalizacije na različite kulture kreću se između dva ekstremna stanovišta. Jedno od njih podrazumeva da proces globalizacije stvara *homogenizaciju* kulture u svetu, dok je drugo na viđenju da isti proces dovodi do njene *heterogenizacije*. Pravec koji zastupa homogenizaciju ukazuje na pojavu opšteg ujednačavanja kulturnih normi i praksi, koje se odvija pod uticajem masovne, globalističke, popularne kulture, proistekle iz delovanja multinacionalnih korporacija i njihovog diktata kulturnih standarda. Prema ovom mišljenju, kulturna globalizacija se odvija posredstvom velikih industrija u domenu konzumentske logike savremenog društva, pa oblasti kao moda, hrana i zabava deluju na opšte prihvatanje pravila potrošačkog načina života. To suštinski podriva prethodne kulturne obrasce organizovane oko specifičnih nacionalnih, regionalnih i lokalnih kulturnih vrednosti. Ovakvo vrednovanje kulturne globalizacije proizilazi iz stavova da se poslednjih decenija aktivno odigrava neo-imperijalistička politika pod okriljem SAD (i Zapadne Evrope), odnosno da različite kulture u svetu bivaju sve više amerikanizovane ili „pozapadnjene“ (vesternizovane). Neke od najpopularnijih metafora koje služe kao ilustrativni primeri tog procesa su „mekdonaldizacija“, „Meksvet“ ili „koka-kolonizacija“. One zapravo označavaju masovnu zamenu tradicionalnih kulturnih vrednosti onima koje diktiraju velike svetske korporacije u neprekidnom nastojanju da povećaju svoje kapitale i uticaje. Ideja iza ovakvih objašnjenja tiče se postepenog nametanja globalističkog sistema vrednosti koji uravnava i uniformiše kulture sveta i od njih čini „nove kolonije“ kapitalističkih centara moći, bilo da su oni oličeni u pojedinačnim korporacijama ili se prepoznaju kao dominacija najmoćnijih država Zapada. Ovakvo sagledavanje kulturne globalizacije često se naziva „imperijalističkim argumentom“ i neretko se povezuje s težnjom da manjina globalnih kapitalista pod svoju kontrolu stavi većinu svetskog stanovništva lišenog učešća u raspodeli i konzumiranju različitih vrsta dobara. Nametanjem jednoobrazne globalne kulture, ostvaruje se suptilna manipulacija i potčinjavanje ogromnog broja planetarne populacije koja postojeće ustrojstvo vidi kao jedino moguće i prirodno, čime zapravo gubi mogućnost odupiranja ili promene trenutnog stanja (Berger 2002, 2; Storey 2003, 109 i dalje; Lee 2005, 11; Robertson and White 2007, 58; Robinson 2007, 139–140; Tomlinson 2007, 355–356; Kellner and Pierce 2007, 385; Đorđević 2009, 374–381; Turner 2010, 15–19; Mennell 2010; Jović 2013, 67–71).

Za razliku od stava o homogenizaciji i stvaranju globalne kulture, pobornici heterogenizacije imaju drugačije ideje o uticajima globalizacije na kulture sveta. Pre svega, oni uzimaju da nijedna kultura nije pasivni primalac uticaja. Prema ovom načinu razmišljanja, kulturni impulsi i pritisci globalne kulture nikada se ne preuzimaju u neizmenjenom obliku, već se uvek radi o prilagođavanju i reinterpretaciji globalnih kulturnih tema u skladu s postojećom lokalnom/regionalnom/nacionalnom (ili nekom drugom) kulturnom logikom. Drugim rečima, kulturni proizvodi i obrasci globalnog karaktera u lokalnim kontekstima uvek postaju uvoz koji poprima specifično značenje, ponekad drastično različito od onog koje je uvezeni sadržaj imao u okruženju u kojem je nastao. Na ovaj način, globalna kulturna strujanja zapravo dovode do nastanka novih i lokalno specifičnih praksi (kao i kulturnih pojava i njihovih značenja) koje su kombinacija već postojećih kulturnih sistema i globalnih megatrendova. Krajnji ishod tih mešavina, sledstveno, nije nastanak identične (homogenizovane) globalne kulture, već opstajanje ili stvaranje heterogenih kulturnih oblasti koje samo formalno nalikuju jedna drugoj. Takođe, lokalne kulture mogu da pružaju otpor globalnim uticajima, namerno ih odbacujući ili subverzivno interpretirajući, čime zapravo čuvaju svoje specifične odlike. Prema tome, sama upotreba proizvoda (na primer, Mekdonaldsa, Koka-Kole, svetskih modnih brendova ili muzike) i njihova značenja razlikuju se u zavisnosti od načina na koji su (ne)prihvaćeni/prilagođeni lokalnim potrebama. Stoga, oni ne označavaju jednu-te-istu kulturu, već formalno iste kulturne proizvode koji se lokalno-/regionalno-/nacionalno/nekako drugačije-specifično upotrebljavaju i tumače. Za opisivanje takvih procesa razvijeni su koncepti *hibridizacije* i *glokalizacije*, koji ukazuju da globalno može da postoji samo preko/kroz lokalni kontekst, pa se kao ishod pojavljuju kreativne, nove i međusobno različite kulturne pojave (Ritzer 2003, 193–194; Storey 2003, 109–115; Robinson 2007, 140–141; Caldwell and Lozada 2007; Đorđević 2009, 381–394; Jović 2013, 71–77).

Razumljivo, kao i u drugim slučajevima ekstremizacije stavova po određenom pitanju, ni jedan ni drugi način tumačenja uticaja globalizacije na kulturu ne objašnjavaju sve pojedinačne pojave u savremenom svetu. S jedne strane, uloga velikih sila (država), multinacionalnih korporacija i drugih društveno-političkih i ekonomskih centara moći ne može da se porekne, i sasvim je jasno da ono što nazivamo globalnim kulturnim trendovima ostavlja dalekosežne posledice na shvatanje sveta putem direktnog uplitanja u svakodnevni život. Međutim, to ne znači da se ovi procesi mogu jednostrano okarakterisati kao unapred zacrtana „amerikanizacija“ ili „vesternizacija“, iz prostog razloga što globalni uticaji ne podrazumevaju jednosmerne kulturne tokove od Zapada ka drugim delovima planete, već i obrnut proces uvoza i prihvatanja ne-zapadnih kulturnih obrazaca širom sveta. Čak i u slučaju da su „zapadne sile“ upotrebljavale globalizacijske trendove za ostvarenje svojih ciljeva, postaje sve jasnije da one nemaju ekskluzivnu

zivni monopol/kontrolu nad ovim procesima. Takođe, iako lokalni/regionalni ili nacionalni konteksti zaista imaju mogućnost različitog odgovora na uticaje globalnih kulturnih pojava, procesi glokalizacije i hibridizacije (u smislu internalizacije globalnog u lokalnim kontekstima) nisu lišeni veza sa centrima moći i kanalima preko kojih oni deluju¹ (Storey 2003, 117–120; Tomlinson 2007, 356, 361; Caldwell and Lozada 2007, 498). Dakle, bilo koje ekstremno razumevanje i teoretizacija međusobnih veza globalizacije i pojedinačnih kultura ne daje obuhvatna objašnjenja za sve slučajeve susreta „lokalnog i globalnog“, a u zavisnosti od mnoštva faktora ishodi ovakvih susreta mogu biti značajno različiti unutar partikularnih primera.

Doživljaji globalizacije, kulturno nasleđe i pseudoistorija

U kontekstu teme koju obrađujemo od manjeg je značaja koja od postojećih teorija objašnjava „stvarno stanje stvari“. Razlog ovome je činjenica da pojedinačna iskustva i doživljaji globalizacije imaju stvarne efekte, bez obzira da li su i u kojoj meri zasnovani na realnim karakteristikama ovog procesa. Iako je izjednačavanje procesa globalizacije sa zapadnim imperijalizmom neoliberalnog tipa, u stvari, uprošćeno objašnjenje mnogo kompleksnijih procesa, određene grupe i pojedinci takvo tumačenje shvataju kao istinitno. Viđenje globalizacije kao imperijalističkog projekta, koji posredstvom masovne kulture i medija podriva tradicionalne vrednosti, za mnoge ljude u svetu predstavlja nepobitnu činjenicu, što uzrokuje i izvesne reakcije. Suprotno očekivanjima po kojima globalizacija doprinosi prevazilaženju nacionalnih, etničkih, verskih i drugih sukoba (jer omogućava lakše i bolje upoznavanje sa različitim kulturama i slamanje postojećih stereotipa i predrasuda), ustanovljeno je da ovaj proces zapravo utiče na jačanje tradicionalnih načina kolektivnog određivanja. Pošto proces globalizacije podrazumeva napuštanje koncepta jasno definisanih granica nacionalnih država, kao i ideju kontrole nacionalne ekonomije, tehnologije, politike, društvenih tokova i kulture, kod etno-nacionalnih zajednica širom sveta pojavljuje se strah za sopstveni opstanak u okvirima globalističkog poretka (Storey 2003, 115; Rantanen 2004, 97; Dissanayake 2006, 39, 41; Adams, Centeno and Varner 2007; Crawford 2007; Conversi 2010, 347, 360; Jović 2013, 68).

Taj efekat globalizacije često se naziva *deteritorizacijom*, u smislu da je ideja osobenih etničkih/nacionalnih kultura, vezanih za jasno definisani prostor, potkopana olakšanim migracijama, komunikacijom i konzumacijom importovanih kulturnih proizvoda. Osećaj nesigurnosti uzrokovan podrivanjem prethodno dominantnih sistema vrednosti i identiteta (nacionalna pripadnost,

¹ Primera radi, postoje razlozi (vezani za ekonomsku i političku moć) zašto su baš *Mekdonalds* ili *Koka-kola* akteri u kulturnoj glokalizaciji ili hibridizaciji, a ne, recimo, *Zlatiborac* ili *Kokta*.

veroisповest, jasna podela polova i rodova, heteroseksualnost i stari-provereni kulturni obrasci), stvara potrebu za otporom globalnim trendovima. Manifestacije tih nesigurnosti neretko su povezane sa radikalnim iskazivanjem pripadnosti tradicionalnim društvenim kategorijama i okretanjem njihovim vrednostima. Tako se širom sveta pojavljuju društvene inicijative obeležene ekstremnim nacionalizmom, verskim fanatizmom i ksenofobijom, čiji pobornici zastupaju zaštitu partikularizma, odbranu posebnih i sadržajem jasno određenih nacionalnih, etničkih i lokalnih kultura od trendova globalizacije. U takvim slučajevima, globalizacija se doživljava kao nametanje površnih i ispraznih socio-kulturnih normi svojstvenih masovnoj pop-kulturi i potrošačkom društvu, a kao alternativa se predlaže vraćanje i prenaplašavanje starih kulturnih oblika. Shodno tome, proces globalizacije izaziva stvaranje takozvanih *tribalističkih* pokreta čija se ideologija zasniva na očuvanju i jačanju specifičnih etničkih (i verskih) kultura i identiteta (Tomlinson 2007, 359–364; Steger 2007, 377; Caldwell and Lozada 2007; Friedman 2008; Turner 2010, 7).

Veoma važno sredstvo u konstrukciji i izražavanju identiteta nacionalnog, regionalnog ili lokalnog tipa predstavlja kulturno nasleđe koje često služi kao ilustracija posebnosti zajednice koja ga prisvaja (upor. Lowenthal 1998; Smith 2006; Ashworth, Graham and Tunbridge 2007). U širokom rasponu koji termin *kulturno nasleđe* obuhvata, jedan od nezaobilaznih činilaca predstavlja i istorijsko nasleđe, odnosno istraživanje (a potom i predstavljanje) prošlosti putem naučnih disciplina istorije i arheologije. U poslednjih stotinak godina, u kojima se oblasti istorije i arheologije postepeno razvijaju kao intelektualne aktivnosti zasnovane na naučnim principima, neretko se dešavalo da je prošlost tumačena iz perspektive sadašnjosti. Pozivanja na određene istorijske periode služila su za opravdanje savremenih tendencija kakve su ideološka i politička stremljenja, istorijska prava određenih društvenih grupa ili kategorija, dokazivanje drevnosti, pa čak i urođene superiornosti pojedinih nacija i „rasa“ (vid. na primer Graves-Brown, Jones and Gamble 1996; Biehl, Gramsch and Marciniak 2002; Gramsch and Sommer 2011). Prema tome, invocacija prošlosti ima funkciju svojevrsnog simboličkog kapitala koji igra ulogu u pokazivanju prestiža, posebnosti ili specifičnih kvaliteta zajednica koje se za nju vezuju.

Iako je danas sasvim jasno da tumačenja prošlosti nikada nisu potpuno objektivna i da se ne mogu odvojiti od subjektivnosti ili političko-ideološke atmosfere u kojoj se odigravaju (upor. Jenkins 1995, 15–36; Southgate 1996, 7–9, 108–137; Thomas 2004, 64–66, 76–77), primeri u kojima je zvanična nauka učestvovala u ekstremnoj ideologizaciji tumačenja prošlosti, odnosno njenom izmišljanju (u smislu Hobsbom i Rejndžer 2011) na potpuno neosnovanim pretpostavkama, ipak ne predstavljaju opšte pravilo (upor. Arnold 1990). Ako ništa drugo, unutar naučne istorije i arheologije u poslednjih dvadesetak godina drastično je povećana svest o opasnostima učitavanja subjektivnih političko-ideoloških i drugih stavova u tumačenju prošlosti. Čitavi teorijski pravci

posvećeni su kritici takvih pojava, istovremeno nastojeći da sprovedu evaluaciju i poboljšanje epistemoloških i teorijsko-metodoloških temelja arheologije i istorije (upor. Olsen 2002, 201–245; Palavestra 2011, 229–262).

Međutim, za razliku od akademskog naučnog polja u kojem je svest o subjektivnim interpretacijama podataka i (zlo)upotrebama prošlosti u ideološke svrhe uveliko probudila, u domenu pseudonaučnih viđenja drevnih vremena stvari stoje drugačije, između ostalog baš i zbog upadljivog izostanka bilo kakve samokritike. Pod terminom *pseudonaučno* ovde podrazumevamo postupak davanja objašnjenja koji se ne temelji na opšteprihvaćenim naučnim pravilima argumentacije, već je zasnovan na potpuno subjektivnom/proizvoljnom/arbitrarnom prilagođavanju podataka unapred zadatom krajnjem tumačenju; zatim na izvrtnju i predrasudnom tretiranju raspoložive građe; ili potpunom izmišljanju podataka na kojima ova vrsta interpretacija počiva. Pseudonaučne aktivnosti mogle bi da se opišu kao tendencija da se ličnim uverenjima i subjektivnim shvatanjima odeđenih fenomena (najčešće neuspešno) da forma, ali ne i sadržaj naučno argumentovanih zaključaka, i to u cilju stvaranja privida njihove objektivnosti i tačnosti. Tako su pseudoistoričarska i pseudorheološka tumačenja zapravo pokušaji da se romantiziranim, impresionističkim, fiktivnim i proizvoljnim viđenjima prošlosti zaodene plašt nauke zarad povećanja utiska njihove relevantnosti i argumentacijske utemeljenosti. Zvanična istorija i arheologija, na osnovu različitih ali jasno definisanih teorijsko-metodoloških postupaka, nastoje da suze ishode svojih objašnjenja na najverovatnije moguće opcije. Suprotno tome, pseudonauka operiše po principu unapred uspostavljenih zaključaka u koje na arbitraran način i po svaku cenu teži da uklopi stvarnu ili izmišljenu građu.²

Prema takvom načinu funkcionisanja, pseudoistorija i pseudoarheologija više liče na dogmatski zatvorene religijske sisteme koji sve fenomene objašnjavaju pomoću unapred datih pravila svojih verovanja (upor. Fagan 2006; Kulenović 2012, 394–395; Bassett 2013). Slično tome, razlika između nauke i pseudonauke očitava se i u njihovim motivacijama. Iako su arheologija i istorija mnogo puta u toku svog postojanja bile ideološki izmanipulisane, njihov dominantan motiv i opšte etičko pravilo je proširenje znanja o nepoznatom i različitom. U slučaju pseudonaučnih konstrukcija pobude su vezane za ostvarivanje ideološkog i političkog uticaja ili sticanje materijalne dobiti. Upravo se u tački motivacije pseudonauka veže i za proces globalizacije, pogotovu u slučajevima kada se radi o pseudonaučnom izmišljanju prošlosti u cilju opravdanja pomenutih partikularističkih antiglobalizacijskih ideologija.

---

² Na primer, zastupnici pseudonaučnog verovanja u drevne vanzemaljce raznorodne pojave iz različitih kultura i epoha širom planete po svaku cenu vezuju za posete inteligentnih bića iz svemira, jednostavno ignorišući činjenicu da za te pojave postoji mnoštvo verovatnijih objašnjenja (Kulenović 2012).

Globalizacija i pseudonaučna tumačenja prošlosti: primer bivše SFR Jugoslavije

U periodu nasilnog raspada bivše zajedničke države došlo je do eskalacije nacionalističkih ideologija, pri čemu je pozivanje na prošlost služilo kao moralno i istorijsko opravdanje za ostvarivanje aktualnih težnji. Vreme opšte krize, nestabilnosti i oružanih sukoba, u toku kojeg su redefinisani nacionalni identiteti na području SFRJ, bilo je itekako pogodno za ekspanziju pseudonaučnih tumačenja prošlosti. U tom smislu izmišljanja „velikih i slavni“ istorija bila su direktno povezana sanacionalističkim ideologijama i mogu se smatrati jednim od rezultata opštih društvenih previranja (upor. Garašanin 1996, 73; Srejić 1999, 73; Radić 2003, 7–14, 173–197; Škerger 2007; Palavestra 2010; Živković 2012, 185–215; Lomonosov 2012; Džino 2014). Međutim, kada se situacija na prostoru bivše SFRJ stabilizovala, fenomen pseudoistorije/pseudoarheologije nije prestao da postoji, niti je njegov obim smanjen. Naprotiv, od početka XXI veka senzacionalističke vesti o „praistorijskoj ćirilici – vinčanicima“, „praistorijskim piramidama“, „nosiocima najstarijih gena“, „Trojama“ od Jadrana do Dunava i „Slovenima – balkanskim starosedecima“, bivale su sve češće i sve prisutnije u javnosti. Njihova otpornost vezana je za još uvek jake nacionalne naboje, koji su usled neprekidnog višedecenijskog prisustva pustile korene i opstaju čak i u periodu kada su neposredne krize i definisanje „nacionalnih prostora i identiteta“ zvanično okončani.³ Prisustvo pseudonaučnih tumačenja nacionalnih prošlosti dobra je indicija da procesi redefinisavanja i ustaljivanja nacionalnih identiteta još uvek nisu dovršeni i da, bar kod određenog dela zapadnobalkanskih populacija, i dalje postoji potreba da se teška realnost kompenzuje izmišljenom „slavnom prošlošću“. Na ovaj način se osećaj osujećenosti u sadašnjosti simbolički ublažava isticanjem „superiornosti“ u prošlosti, što proizvodi efekat povećanja ličnog i kolektivnog ponosa. Opšte je poznato da su pseudoarheološki i pseudoistoričarski pokušaji manipulacije i doterivanja minulih vremena svojstveni upravo periodima krize u kojima su neretko ugroženi temelji etničkog/nacionalnog i istorijskog identiteta⁴ (upor. Radić 2003; Palavestra 2010, 240; Živković 2012; Lomonosov 2012; Kuljić 2014).

³ Ilustrativan primer opstajanja međunacionalnih pseudonaučnih „takmičenja u stari“ je apsurdno „dokazivanje“ koji od bivših bratskih naroda i narodnosti u svojoj krvi nosi najveći procenat „najstarijih, autohtonih“ gena: <http://www.telegraf.rs/vesti/832272-naučno-dokazano-srbi-najstariji-narod-iz-cijeg-gena-poticu-hrvati-bosanci-i-arijevci>; <http://www.jutarnji.hr/hrvati-nisu-slaveni-nego-stari-balkanci--dosli-smo-ovdje-prije-25-tisuca-godina-i-nismo-se-makli/968931/>; <http://www.sandzakvijesti.net/bosnjaci-najstariji-evropljani>; (svim stranicama pristupljeno 19. 01. 2016.)

⁴ Kao suprotni način razrešavanja krize identiteta na prostoru bivše SFRJ, prisutna je tendencija lokalnog prisvajanja likova i ličnosti iz globalne pop kulture kao vrste he-

Pored nesrećnih događaja koji su obeležili devedesete godine XX veka i čiji je društveni kontekst nesumnjiva potka pseudoistorijskih i pseudoarheoloških konstrukcija, postoji mogućnost da su procesi globalne integracije, bar u nekoj meri, zaslužni za upornu aktualizaciju ovakvih tema. Proces transicije i reorganizacije društvenog ustrojstva, od ekonomije i politike, preko kulture i medija do zabave, ne odvijaju se „glatko“ i bez poteškoća, a posledice nastale usled uključivanja u globalne svetske tokove prisutne su u svim sferama života. Promene društvenih vrednosti i načina funkcionisanja koje su došle do izražaja u poslednjoj deceniji, ishodovala su u stvaranju osećaja življenja u nesređenom svetu u kojem su društvena pravila i vrednosti poljuljana procesom uključivanja u globalna društvena strujanja (o transiciji upor. Trifunović 2011; 2012; Trifunović V.S. 2012; Matijević 2012; Bunčić 2012; Jugović 2012). Umesto očekivanog potpunog sređivanja situacije na prostoru bivše Jugoslavije, dešavanja vezana za transiciju rezultirala su produblјivanjem doživljaja neizvesnosti, hipokrizije i relativizovanja svih vrednosti. To je doprinelo da bežanje u lepše ali imaginarne svetove iznova postane poželјna „strategija preživljavanja“. Novi talas izmišljanja prošlosti je, osim težnje za simboličkim nadmetanjem nacionalnih taština, dodatno osnažen promenama vezanim za globalizaciju. Drugim rečima, već prisutan osećaj nesigurnosti i okretanje tribalističkim tendencijama u kontekstu međusobnih ratnih sukoba, dobili su vetar u jedra kriznim situacijama nastalim u periodu transicije. Pseudoistorijska/pseudoarheološka izmišljanja prošlosti, stoga, bar posredno i delimično, mogu da se povežu sa posvedočenim tendencijama iskazivanja antiglobalističkih stavova putem vraćanja nacionalnom/lokalnom partikularizmu.

Međutim, za razliku od nastojanja povratka na lokalne/nacionalne kulturne prakse (i vrednosti), koje su postojale pa bile napuštene usled prodora globalnih kulturnih strujanja, pseudonaučnici pozivaju na verovanje u izmišljene verzije prošlosti, čime zapravo pokušavaju da nanovo mitologizuju kolektive (najčešće nacije) o kojima govore i izmanipulišu njihova javna mišljenja. Ideološka agitacija pseudo-istoričara/arheologa stoga poseže za argumentima kakav je „zabranjena istorija“ koju velike sile/uticajne grupe nastoje da sakriju od pojedinačnih nacionalnih javnosti (t.j. Srba, Hrvata, Bošnjaka itd.)⁵, i time im „uskrate pravo“

roja koja omogućava distanciranje od nabujalih nacionalnih osećanja i simbolizovanje novog početka. Tako su poslednjih godina u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, u nekim gradovima i manjim mestima podignuti spomenici u čast Brusa Lija, Rokija Balboe, Vinetua, Boba Marlija i Tarzana (Volcic 2010; Mijić 2012; Erdei 2012, 169–205).

⁵ Primera radi upor. argumentaciju pseudo-istoričara/arheologa na sledećim internet adresama u kojoj se kao po pravilu javlja floskula o neimenovanim/apstraktnim moćnicima koji preko predstavnika iz zvanične nauke nastoje da sakriju „pravu istinu“ o slavnim prošlostima: <http://www.pesicisinovi.co.rs>; <http://www.youtube.com/user/SerbonaTV>; <http://www.hazud.ch/tag/homerova-troja/>; <http://www.youtube.com/watch?v=CDOqWP4jQRs> (svim stranicama pristupljeno 20. 01. 2016.)

na istaknuta („prva“, „najstarija“, „najzaslužnija“) mesta u istoriji sveta. Ovakav narativ u suštini podrazumeva zaplet u maniru „sam protiv svih“ i sračunat je s impliciranjem sukoba između „nas“ (dobrih, pravičnih ali marginalizovanih i nepravedno uskraćenih istorijskog prestiža) i „njih“ (koji su suprotnost po kvalitetima, ali raspolažu ekonomskom, političkom ili vojnom moći). Jednostavan motiv ove vrste, začinjjen pikantnim nacionalističkim izmišljotinama, ne samo da je bio prijemčiv u doba direktnih sukoba u regionu, već je pogodna forma za manipulisanje i u periodu kada se ugrožavanje nacionalnih identiteta (pored „tradicionalnih neprijatelja“) svaljuje i na globalističke sile (najčešće Ameriku i Zapadnu Evropu⁶). Sumirano, period turbulentnog pridruživanja svetskim tokovima, koji proizvodi nezadovoljstvo i potrebu za simboličkim otporom, predstavlja pogodan kontekst za ponovnu aktualizaciju pseudonaučnih maštarija⁷. Matrica je dakle ostala nepromenjena, ali je lociranje imaginarnog neprijatelja u novonastalim socio-političkim okolnostima (bar delimično) prešlo od populacija u neposrednom okruženju na apstraktne sile globalizacije.

Pseudonaučna izmišljanja prošlosti vezana su za proces globalizacije na još jedan način. Strategije obraćanja pseudoistoričara i pseudoarheologa promenile su se u poslednjih desetak godina zahvaljujući razvoju sredstava i načina komunikacije koji je direktno proizašao iz procesa globalizacije, a istovremeno omogućava i njegov dalji uticaj. Mediji kojima se vrši „kompresovanje vremena i prostora“ postali su mnogo brojniji i pristupačniji u odnosu na poslednje dve decenije prošlog stoleća, i upravo oni imaju presudnu ulogu u prenošenju globalnih kulturnih i društvenih trendova širom planete (Turner 2010, 13; Gelernter and Regev 2010, 62–63, 67; Tumber and Webster 2007; Sparks 2007, 133). Sfera u kojoj je izvršena najveća komunikacijska revolucija savremenog sveta je, naravno, internet koji za obraćanje javnosti koriste i tradicionalni mediji (štampa, televizija, radio). Usled slobodnog pristupa internetu, na kojem mogu

⁶ Amerika, Nemačka, Vatikan, masoni, svetska zavera i sl. su i tokom 90-ih figurirali kao inspiratori svih nevolja (za Srbiju upor. Živković 2012, 193, 266–267). Međutim, od početka XXI v. „novi svetski poredak“ je, kao krivac za nedaće, dobio novo naglašavanje, jer je fokus pseudonaučnika od neposrednih neprijatelja u susedstvu prešao na apstraktne svetske sile, koje navodno ne-ratnim ali ništa manje pogubnim metodama deluju protiv pojedinačnih nacija zapadnog Balkana.

⁷ Jedan od komentara ispod snimka intervjua sa Semirom Osmanagićem koji je „otkrio piramide“ u Visokom daje dobro objašnjenje zašto se ljudi identifikuju s izmišljanjima prošlosti i na koji način se u takvim percepcijama shvataju kritičari pseudonaučnih tumačenja:

Dobri ljudi su ZA piramide. Zli ljudi (demoni) su protiv. Najbolji ljudi iz celog sveta dolaze, jer ih neka sila privlači. Ti ljudi su razocarani ovim svetom, punim zla i ratova bez kraja. Ti ljudi traže izlaz iz ovog sveta u neki bolji. (<http://www.youtube.com/watch?v=CDOqWP4jQRs>, pristupljeno 19. 01. 2016.)

da osvanu sadržaji bilo kakve vrste i to bez naročite kontrole, različite poruke sumnjivog porekla i cilja bivaju nesmetano postavljane i posećivane u „sajber-prostoru“. Jedna od upadljivih odlika interneta je funkcionisanje po logici *kulture pažnje*. To podrazumeva da sadržaji koji dobiju veću pozornost publike (u smislu pregleda/posećenosti) prisvajaju i status veće relevantnosti u javnom mnenju, bez obzira na kvalitet informacija (Assmann 2006). Drugim rečima, što je na internetu određena poruka popularnija, njen simbolički kapital i društveni uticaj smatra se većim jer dopire do svesti većeg broja ljudi. Slična pravila funkcionisanja važe i za „tradicionalne“ medije (televizija, radio, štampa), gde je kriterijum za prenošenje nekog sadržaja zavisi od broja ljudi kod kojeg će izazvati interesovanje, što dovodi do povlašćivanja formatima sa senzacionalnim i populističkim prizvukom (Burdije 2000; Jugović 2012).

Nimalo iznenađujuće, tvorcii pseudonaučnih izmišljanja prošlosti strategiju plasmana svojih „zaključaka“ zasnivaju upravo na savezništvu sa medijima, budući da opstanak njihovih ideja direktno zavisi od pažnje koju uspeju da dobiju u javnosti. Već tokom devedesetih godina delovanje pseudonaučnih „rodoljuba“ se manifestovalo kroz agresivno nastojanje ka većem prisustvu u javnosti, pri čemu su se ljudi iz medijskih glasila neretko oglašavali o upozorenja i kritike stručnjaka iz oblasti istorije i arheologije. Obostrana orijentisanost ka senzacionalizmu i privlačenju pažnje putem „bombastičnih“ naslova i priča, stvorila je neku vrstu „prirodne“ simbioze pseudonaučnika i medija, koja ostavlja dalekosežne negativne posledice na javno mnjenje (za Srbiju upor. Garašaniin 1996, 54, 72–74; Radić 2003, 174–175; Vuković i Vujović 2014, 614–615, 618–619; za BiH upor. Džino 2014, 248). Tendencija pseudo-istoričara/arheologa da neprestano budu zastupljeni u medijima do danas nije prestala⁸, ali su u poslednjih deset godina, usled porasta značaja interneta, njihove aktivnosti snažno preusmerene na ovaj vid komunikacije sa širokom javnošću (vid. Vu-

---

⁸ Tako je, na primer, izmišljeni „srpski car Nino Belov“, tobožnji osnivač drevne Ninive (!?), dospao čak i do izbora za mis Srbije 2010.g., kao jedan od glavnih konceptualnih motiva ove zabavne manifestacije (<http://www.vesti-online.com/Stampano-izdanje/09-06-2010/Estrada/59070/Aplauzi-za-srpske-lepotice/print>, pristupljeno 30. 03. 2014. <http://issuu.com/dnvdvp/docs/dnevnik130610/19>, pristupljeno 19.01.2016.). Iako na prvi pogled ova činjenica izgleda tragikomično, snaga njenog uticaja je izuzetno velika. Naime, krijumčarenjem izmišljenog „srpskog cara“, preko „benignog“ nacionalnog takmičenja lepote, suptilno je preneti poruka da se radi o stvarnoj istorijskoj ličnosti od izuzetnog značaja, i takva informacija je kao „činjenica“ dospela do mnogobrojne publike koja obično prati popularna dešavanja ovog tipa. Ideja o komemoraciji „srpskog cara iz Ninive“ dospela je na izbor za mis zahvaljujući organizatorki takmičenja, koja se inače deklarise kao pobornica pseudoistoričarskih i pseudoarheoloških „teorija“ koje su vezane za Srbiju (upor. <http://www.youtube.com/watch?v=5QvEFultNDM>, od 12. minuta, pristupljeno 30. 03. 2014.).

ković i Vujović 2014, 611–614). Dodatno, bez postojanja urednika ili novinara, koji odlučuju da li će određenoj temi posvetiti pažnju u svom medijskom prostoru, internet omogućava nesmetanu proizvodnju i odašiljanje bilo kakvih slobodnih spekulacija o minulim vremenima. Posledično, danas gotovo da ne postoje promotori pseudoistorije koji nemaju neki vid internet prezentacije, od sajtova, foruma i blogova do Jutjub (YouTube) kanala i grupa na društvenim mrežama⁹. Za razliku od perioda kada internet nije bio široko dostupan, te su ljudi zainteresovani za senzacionalističke pseudoistorijske teze morali da ulože izvesni napor, vreme i materijalna sredstva da bi do njih došli, poslednjih godina je to moguće učiniti „onlajn“, iz udobnosti sopstvenog životnog prostora i bez ikakve finansijske nadoknade (upor. Žakula 2012, 45–47 i dalje). U ovoj okolnosti leži i najveća opasnost savremenog talasa pseudoistorije, iz jednostavnog razloga što sumnjive interpretacije prošlosti lakše dolaze do većeg broja ljudi čime se potencijal nekritičkog prihvatanja njihovih poruka znatno povećava. Stalna pristupačnost i prisustvo ideološki obojenih viđenja nacionalnih prošlosti utiče na formiranje stavova bar jednog dela javnosti koji, u skladu sa shvatanjem „nacionalnih istorija i praistorija“, oblikuje i poglede na sadašnjost i aktualna društvena pitanja. Iako trenutna situacija ne ukazuje na opštu ogrezlost u mitologizovanim nacionalnim (pre)istorijama, postoji realna opasnost da usled lakoće dostupnosti (naravno, ne isključivo već u sinergiji sa drugim činiocima) one dobiju ulogu jednog od najuticajnijih oblika informisanja o prošlosti.

* * *

Celokupna opisana situacija pogoduje stvaranju kolektivnih mitova i zablude, koje pod određenim uslovima mogu da izazovu različite vrste društvenih tenzija i nestabilnosti. Iako je uticaj pseudoarheoloških i pseudoistorijskih tendencija u ovom trenutku ograničen, neophodno je preduzeti određene korake kako do tačke njihovog opšteg prihvatanja ne bi došlo u budućnosti. Pod ovim pre svega podrazumevamo edukaciju javnosti u pogledu kritičkog razmišljanja o prošlosti i bližeg upoznavanja s procesima formiranja istorijskog i arheološkog (sa)znanja. Opšta neobaveštenost o naučnim postupcima i načinima izvođenja istorijskih/arheoloških zaključaka (Džino 2014, 248) u velikoj meri je zaslužna za nemogućnost raspoznavanja interpretacija koje počivaju na valjano sprovedenoj naučnoj argumentaciji, od onih koji se služe spekulacijama i imaju potpuno fiktivni karakter. Stoga je od presudnog značaja pojačati društveni aktivizam profesionalnih istoričara i arheologa, u smislu povećanja njihovih prisustva i

⁹ <http://www.pesicisinovi.co.rs>; <http://piramidasunca.ba/bs/>; http://slavicnet.com/sokolac/sokolac_srbi_prije_6v_forum.html; <http://www.youtube.com/user/SerbonaTV> (pristupljeno 15. 01. 2016.)

angažovanosti u interaktivnoj komunikaciji sa širokom javnošću (vid. Vranić 2014, 599–604; Vuković i Vujović 2014, 619–621). Bliži kontakt stručnjaka i široke javnosti morao bi biti sproveden putem onih sredstava koja u današnje vreme koristi najveći broj ljudi, što podrazumeva do sada netipične načine saobraćanja, kakvi su internet delovanje, bliža saradnja sa medijima, redovno održavanje otvorenih radionica, javnih tribina i debata, tešnje povezivanje s amaterskim i hobističkim udruženjima, stvaranje kvalitetnih dokumentarnih programa i digitalnih sadržaja i slično. Više je nego očigledno da je proces globalizacije doneo duboke promene i da su načini saznavanja, učenja i zaključivanja takođe dobili drugačije oblike od onih koje podrazumeva tradicionalni/konvencionalni sistem obrazovanja i informisanja. Zbog toga je neophodno da akademska zajednica sebe učini pristupačnijom za najširu moguću publiku, koristeći sredstva komunikacije koja su postala nezaobilazni deo svakodnevice.

Literatura

- Adams, Laura, Miguel Centeno and Charles Varner. 2007. „Resistance to Cultural Globalization – A Comparative Analysis“. In *The Cultures and Globalization Series 1: Conflicts and Tensions*, eds. Helmut K. Anheier and Yudhishtir R. Isar, 80–89. London: SAGE Publications.
- Arnold, Bettina. 1990. The past as propaganda: totalitarian archaeology in Nazi Germany. *Antiquity* 64: 464–478.
- Ashworth, Gregory J., Brian Graham and John E. Tunbridge. 2007. *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.
- Assmann, Aleida. 2006. „The Printing and the Internet: From a Culture of Memory to a Culture of Attention“. In *Globalization, Cultural Identities, and Media Representations*, eds. Natascha Gentz and Stefan Kramer, 11–23. Albany: State University New York Press.
- Bassett, Alecia. 2013. Pseudo-archeology: the appropriation and commercialization of cultural heritage. *Spectrum* (Fall) 2013 (3): 61–67.
- Berger, Peter, L. 2002. „The Cultural Dynamics of Globalization“. In *Many Globalizations: Cultural Diversity in the Contemporary World*, eds. Peter L. Berger and Samuel P. Huntington, 1–16. Oxford: Oxford University Press.
- Biehl, Peter F., Alexander Gramsch and Arkadiusz Marciniak eds. 2002. *Archäologien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/ Archeologies of Europe: History, Methods and Theories*. Tübinger Archäologische Taschenbücher 3. Münster: Waxmann.
- Bunčić, Sonja, M. 2012. Dvadeset godina procesa privatizacije u zemljama na prostoru bivše Jugoslavije: modeli i rezultati. *Srpska politička misao* 2 (2012): 201–222.
- Burdije, Pjer. 2000. *Narcisovo ogledalo: Rasprava o televizijskom novinarstvu*. Beograd: Clio.
- Caldwell, Melissa L. and Eriberto P. Lozada Jr. 2007. „The Fate of the Local“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 498–515. Oxford: Blackwell Publishing.

- Conversi, Daniele. 2010. „Globalization, ethnic conflict, and nationalism“. In *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, ed. Bryan S. Turner, 346–366. Abingdon: Routledge.
- Crawford, Beverly. 2007. „Globalization and Cultural Conflict: An Institutional Approach“. In *The Cultures and Globalization Series 1: Conflicts and Tensions*, eds. Helmut K. Anheier and Yudhishthir R. Isar, 31–50. London: SAGE Publications.
- Dissanayake, Wimal. 2006. „Globalization and the Experience of Culture: the Resilience of Nationhood“. In *Globalization, Cultural Identities, and Media Representations*, eds. Natascha Gentz and Stefan Kramer, 25–44. Albany: State University New York Press.
- Džino, Danijel. 2014. „Bosanske piramide“: Pseudoarheologija i konstrukcija društvene zbilje u daytonskoj Bosni i Hercegovini. *Status* 17: 245–252.
- Đorđević, Jelena. 2009. *Postkultura*. Beograd: Clio.
- Erdei, Ildiko. 2012. *Čekajući Ikeu. Potrošačka kultura u postsocijalizmu i pre njega*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju.
- Fagan, Garret G. ed. 2006. *Archaeological Fantasies: How pseudoarchaeology misrepresents the past and misleads the public*. London and New York: Routledge.
- Friedman, Jonathan. 2008. „The Imposition of Modernity: A New Tribalism“. In *Modernities, Class, and the Contradictions of Globalization: The Anthropology of Global Systems*, eds. Kajsa Ekholm Friedman and Jonathan Friedman, 239–262. London: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Garašanin, Milutin. 1996. *Razgovori o arheologiji* (prir. Staša Babić i Miodrag Tomović). Beograd: 3T.
- Gelernter, Lior and Motti Regev. 2010. „Internet and Globalization“. In *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, ed. Bryan S. Turner, 62–76. Abingdon: Routledge.
- Gramsch, Alexander and Urlike Sommer eds. 2011. *A History of Central European Archaeology*. Budapest: Archaeolingua Alapítvány.
- Graves-Brown, Paul, Siân Jones and Clive Gamble eds. 1996. *Cultural Identity and Archeology: The Constructions of European Communities*. London and New York: Routledge.
- Hobsbom, Erik i Terens Rejndžer ur. 2011. *Izmišljanje tradicije*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Jenkins, Keith. 1995. *On 'What is History?'. From Carr and Elton to Rorty and White*. London and New York: Routledge.
- Jović, Nikola. 2013. Kultura i globalizacija – suprotstavljena tumačenja. *Godišnjak VII* (9) (Fakultet političkih nauka): 65–80.
- Jugović, Aleksandra. L. 2012. Medijske (bez)vrednosti u tranzicionom vremenu – Esej o duhu sadašnjosti. *Socijalna misao* 1 (2012): 173–183.
- Kellner Douglas and Clayton Pierce. 2007. „Media and Globalization“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 383–395. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kulenović, Nina. 2012. Ufologija: poreklo jedne “nauke” u popularnoj kulturi. *Etnoantropološki problemi* 7 (2): 381–399.

- Kuljić, Todor. 2014. Izmišljanje tradicije na Zapadnom Balkanu. Pristupljeno 25. oktobra. http://www.kczr.org/download/tekstovi/todor_kuljic_izmisljanje_proslosti_na_zapadnom_balkanu.pdf;
- Lee, Richard E. 2005. *Globalization, Language, and Culture*. New York: Chelsea House Publishing.
- Lomonosov, Matvey. 2012. Illyrianism Bosnian Style Balkan antiquity in contemporary national mythology and identity construction among the Bosniaks. *The South Slav Journal* 31 (3–4): 61–83.
- Lowenthal, David. 1998. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matijević, Nikolina. 2012. Tranzicioni i konsolidacioni procesi u Hrvatskoj i Srbiji: komparativna analiza. *Politička revija* 11 (3): 225–250.
- Mennell, Stephen. 2010. „Globalization and Americanization“. In: *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, ed. Bryan S. Turner, 554–567. Abingdon: Routledge.
- Mijić, Emilija. 2012. *Recentna spomenička kultura zapadnog Balkana: Pop-heroji i tradicija*. Odeljenje za etnologiju i antropologiju Centar za proučavanje folkloru i popularne kulture. <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Publications/540ccaf21a79471eb8af9ec79a3e4e52.pdf> (preuzeto 05. 06. 2016.)
- Niezen, Ronald. 2004. *A World Beyond Difference: Cultural Identity in the Age of Globalization*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Olsen, Bjørnar. 2002. *Od predmeta do teksta: teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Beograd: Geopoetika.
- Palavestra, Aleksandar. 2010. Izmišljanje tradicije: “vinčansko pismo”. *Etnoantropološki problemi* n.s. 5/2: 239–258.
- — —. 2011. *Kulturni konteksti arheologije*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Radić, Radivoje. 2003. *Srbi pre Adama i posle njega: istorija jedne zloupotrebe: slovo protiv “novoromantičara”*. Beograd: Stubovi kulture.
- Rantanen, Terhi. 2004. *The Media and Globalization*. London: SAGE Publications.
- Ritzer, George. 2003. Rethinking Globalization: Glocalization/Grobalization and Something/Nothing. *Sociological Theory* 21 (3): 193–209.
- Robertson, Roland, Kathleen E. White. 2007. „What is Globalization?“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 54–66. Oxford: Blackwell Publishing.
- Robinson, William I. 2007. „Theories of Globalization“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 125–143. Oxford: Blackwell Publishing.
- Škergo, Ante. 2007. Jesu li bosanski muslimani, odnosno Bošnjaci, potomci japodskog plemena Posena?. *Franjevačka teologija* 2007: 295–302.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Southgate, Beverly. 1996. *History: What and Why? Ancient, modern and postmodern perspectives*. London and New York: Routledge.
- — —. 2005. *What is History For?*. London and New York: Routledge.
- Sparks, Colin. 2007. *Globalization, Development and the Mass Media*. Los Angeles: SAGE Publications.

- Srejović, Dragoslav. 1999. Tri značajna arheološka otkrića za koja je vezan moj život. *Razvitak* 213–214: 60–74.
- Steger, Manfred B. 2007. „Globalization and Ideology“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 367–382. Oxford: Blackwell Publishing.
- Storey, John. 2003. *Inventing Popular Culture: From Folklore to Globalization*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Thomas, Julian. 2004. *Archaeology and Modernity*. London and New York: Routledge.
- Tomlinson, John. 2007. „Cultural Globalization“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 352–366. Oxford: Blackwell Publishing.
- Trifunović, Vesna. 2011. Postsocijalistička transformacija i novi oblici identifikacije u društvu Srbije. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 59 (2): 149–169.
- – –. 2012. Aspekti posmatranja i identifikacije gubitnika i dobitnika tranzicije u društvu Srbije. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 60/2:125–138.
- Trifunović, Vesna, S. 2012. Kulturna politika u Srbiji: problem centra i periferije. *Teme* 36/4: 1487–1506.
- Tumber, Howard, and Frank Webster. 2007. „Globalization and Information and Communication Technologies: The Case of War“. In *The Blackwell Companion to Globalization*, ed. George Ritzer, 396–413. Oxford: Blackwell Publishing.
- Turner, Bryan S. 2010. „Theories of globalization: issues and origins“. In *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, ed. Bryan S. Turner, 3–22. Abingdon: Routledge.
- Volcic, Zala. 2010. „The Struggle to Express, Create and Represent in the Balkans“. In *The Cultures and Globalization Series 3: Cultural Expression, Creativity & Innovation*, eds. Helmut K. Anheier, Yudhishthir R. Isar, 158–165. London: SAGE Publications.
- Vranić, Ivan. 2014. Arheologija u javnosti i medijima: kratak uvod u teorijske osnove dijaloga o nasleđu. *Etnoantropološki problemi* 9 (3): 591–607.
- Vuković, Jasna i Vujović, Miroslav. 2014. Od informacije do poruke: arheologija i mediji u Srbiji. *Etnoantropološki problemi* 9 (3): 609–624.
- Žakula, Sonja. 2012. Da li kiborzi sanjaju biomehaničke ovce: telo i hiperrealnost. *Antropologija* 12 (2): 43–61.
- Živković, Marko. 2012. *Srpski sanovnik: nacionalni imaginarijum u vreme Miloševića*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Vesna Manojlović Nikolić
Department of History, Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad, Serbia

Vladimir D. Mihajlović
Department of History, Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad, Serbia

*Pseudo-scholarly imagining the past and
the process of globalization: the case of ex-Yu*

The paper discusses connection between the process of globalization and pseudo-scholarly interpretations of the past. First of two links the paper points to concerns the tendency to compensate discontent created by cultural globalization with belief in different and better past. The second link between the effects of globalization and pseudo-historical/archaeological imagining the past is the tendency of pseudo-scholars to use the global means of communication in order to hit the broadest possible audience. Using the case study of the former SFR Yugoslavia we argue that the process of transition towards global world, happening after the escalation of nationalisms in the region, contributes the sense of national, regional and local identity-crisis, and in turn causes the urge to create fictitious pasts. Also we emphasize that the wide usage of internet by pseudo-scholars enables their interpretations to become available to large number of people and in that way shape their viewpoints to past and present.

Keywords: globalization, anti-globalization, pseudo-history/archaeology, fabrication of the past, media

*Pseudo-histoire/archéologie et mondialisation:
l'exemple de l'espace ex-Yu*

Dans ce travail est discutée la corrélation du processus de mondialisation et des interprétations pseudo-scientifiques du passé. C'est le double lien entre les effets du processus de mondialisation et de l'invention pseudo-historique/pseudo-archéologique du passé qui a ici été mis en valeur. La première tendance est de compenser le mécontentement provoqué par la mondialisation culturelle par la foi en un passé différent et plus beau, alors que la seconde concerne l'utilisation des moyens de communication dans la transmission des interprétations pseudo-scientifiques du passé à un large public. À l'aide des exemples du territoire de l'ex-Yougoslavie on a démontré que le processus de transition vers la société globale, survenu après la période de culmination des nationa-

lismes, contribue au sentiment de la crise des identités nationales, régionales et locales et fait naître l'aspiration à la création des passés inventés. L'attention a également été attirée sur le fait que les pseudo-historiens et les pseudo-archéologues utilisent abondamment les moyens globaux de communication massive, avant tout l'internet, en rendant ainsi leurs interprétations accessibles à un grand nombre de gens et menaçant de devenir l'une des principales (bien qu'erronées) sources de la formation des attitudes sur le passé et le présent.

Mots clés: mondialisation, réactions antimondialistes, pseudoscience, invention du passé, médias

Primljeno / Received: 1.06.2016

Prihvaćeno / Accepted: 14.07.2016